BULGARIA

Milena MIHAILOVA
(critic de teatru – Bulgaria)

Care este starea actuală a teatrului bulgar?

Pentru a răspunde la această întrebare, ar trebui să aruncăm o privire asupra drumului parcurs de teatrul bulgar după schimbările politice petrecute în Bulgaria (ca de altfel și în alte țări din Europa de Est). Înlocuirea sistemului comunist cu o organizare capitalistă a societății dă naștere și unui nou context sociocultural, în absența căruia teatrul din zilele noastre ar avea o cu totul altă înfățișare. În această situație, în locul tiraniei ideologice de dinaintea perioadei de tranziție a fost deschisă calea înfăptuirii visurilor de libertate ale oamenilor de teatru bulgari (și deopotrivă ale întregii societăți). Și astfel, regizorii noștri, însuflețiți acum de spiritul libertății, se lansează cu pasiune în recuperarea a tot ceea ce au pierdut, le-a fost interzis sau au apucat doar să citească pe ascuns, dar n-au experimentat niciodată, fie că e vorba de texte emblematice pentru teatrul european contemporan (Beckett, Ionesco, Genet, Bataille, Pinter etc), fie că e vorba de modalități scenice inedite la noi (prezentări multimedia, teatrul mișcării, monospectacole/ *one-man show* ș.a.). După schimbările politice, cel mai des prezentată la noi este dramaturgia absurdului. Primul pas în acest domeniu i-l datorăm regizorului Leon Daniel care, cu un an înainte de începerea tranziției (1988), pune în scenă *Așteptându-l pe Godot.*

Odinioară greu accesibile creatorilor noștri de teatru, scrierile lui Mihail Cehov, Eugenio Barba, Jerzy Grotowski și alții (opere rare, disponibile doar în limbi străine) își găsesc după 1989 adepți bulgari. În anii '90 ai secolului trecut, iau ființă două teatre-laborator: Atelierul teatral „Sfumato" (regizori Margarita Mladenova și Ivan Dobcev) și teatrul-școală al Vazkresiei Viharova. Treptat, din interesul lor comun pentru antropologie se desprind două curente diferite: teatrul „Sfumato" e preocupat de arhetipurile lui Jung (programe pe termen lung vizând pătrunderea în esența poeticii unui anumit autor, în acest moment Dostoievski), iar Viharova urmărește o împletire a teatrului antropologic cu cel al mișcării (de pildă, programul de cercetare *Tradiții și obiceiuri*, început cu ani în urmă și care continuă și astăzi).

Dorința, multă vreme tăinuită, de asumare a textului dramatic, aspirația regizorilor bulgari către retrăirea personală, proprie unui adevărat *homo ludens* liber, îi determină pe unii dintre ei să se îndepărteze, într-o oarecare măsură, de teatrul psihologic, în sensul lui Stanislavski, teatru cu vechi tradiții în Bulgaria, sporindu-le în același timp interesul față de conceptele lui Vahtangov sau

Meyerhold. Pentru Alexandr Morfov și Stefan Moskov, bunăoară, textul nu reprezintă decât unul dintre mijloacele de expresie ale teatrului, sursa unei multitudini de improvizații și de interpretări, un colaj de citate la originea căruia se află și actorii înșiși. Spectacolele lor propun un joc teatral spectacular, o satiră socială, o ironie – *Furtuna* (Shakespeare), *Azilul de noapte* (Gorki), *Decameronul sau Sânge și pasiune* (Boccaccio), în regia lui Al. Morfov; *Comedia slugilor*, după *Slugă la doi stăpâni* (Goldoni), *Dom Juan* (Molière) și *Don Quijote* (Cervantes), *Maestrul și Margareta* (Bulgakov), *Fantasme* (adaptare liberă după basmul lui E.T.A.Hoffmann *Micuțul Zaches numit Cinabru*), regizor Stefan Moskov. Printre adepții acestei interpretări libere a dramaturgiei clasice am putea-o cita, de asemenea, pe Lilia Abadjieva. Montările sale din Shakespeare, de exemplu (între care viitoarea premieră a lui *Othello*), nu au în distribuție decât actori, respectând întocmai modelul spectacolelor din epoca Renașterii cu piesele clasicului englez, spectacole în care nu apar femei.

Alegerea pieselor clasice/ contemporane și analiza lor socială din perspectiva prezentului, aprofundarea sensului filosofic al piesei/ personajelor respective, încrederea în autor caracterizează și travaliul unui alt grup de regizori bulgari. Leon Daniel, unul dintre cei mai vârstnici, dar încă activi reprezentanți ai breslei, este un nume emblematic pentru acest tip de teatru (ultimul spectacol: *Vizita bătrânei doamne* de Dürrenmatt). Un demers asemănător, purtând în mod evident amprenta manifestărilor individuale a noilor orientări, îl descopăr atât în opera unor regizori precum Krikor Azarian (un interes pronunțat pentru marginalizații oricărui sistem, pentru destinul balcanic, o măiastră împletire a tragicului cu comicul), Krasimir Spasov (profunzime analitică, preferință marcată pentru teatrul literar), Nikolai Lambrev (studierea crizei traversate de individ în lupta sa cu dependența de mecanismele sociale, omul văzut ca ființă solitară în fragilitatea propriei imperfecțiuni și în mijlocul realității înconjurătoare, inutilitatea socială a mesajului regizoral), Plamen Markov (autenticitate realistă, atitudine civică), cât și în opera mai tinerilor Galin Stoev (abilă îmbinare a psihologiei cu improvizația și cu distanțarea, a tradiției cu viziuni actuale) și Iavor Gardev (spectacole intelectuale cu puternice accente sociale, cum este ultimul: *Marat/ Sade* de Peter Weiss).

Diversele demersuri menționate mai sus conturează imaginea unui teatru generator de autori (și de spectacole) ce dau dovadă de o înțelegere inedită și actuală a lumii. Autori avizați și inventivi. Totodată receptivi, dispuși să absoarbă bogăția culturală a lumii, bogăție căreia nu șovăie să-i adauge individualitatea lor pregnantă. Nu întâmplător, teatrul bulgar este definit ca un teatru de regizori. Un teatru populat de regizori-personalități (dar și de puternice individualități actoricești), stăpâni absoluți ai sensurilor spectacolelor pe care le creează. Demersul lor artistic postmodernist e pus în slujba aspirației către mesaje actuale, sociale, specifice societății bulgare sau cu valoare universală, în orice caz, însă, adresate cu precădere publicului contemporan. Căci, așa cum scria Brecht în *Mic organon pentru teatru*: „Teatrul trebuie să intervină în favoarea intereselor timpului său".

Evocând noțiunea de postmodernism, n-aș putea trece sub tăcere faptul că timpul nostru, care este, de altfel, timpul european/ mondial contemporan, nu se

dovedeşte încă în stare să producă un nou şi puternic model dramatic de tipul Ibsen, Cehov, Beckett. Ne-am dat într-o bună zi seama că trăim într-o lume postmodernistă moştenitoare a numeroase tradiţii, în care frânturi de „Cehov" pot fi liniştit combinate cu frânturi de „Shakespeare" şi tot aşa. Piese contemporane ca *Psihoză 4:48* de Sarah Kane, sau *Arcadia*, de Tom Stoppard, ne trimit la Eugen Ionescu, la „fluxul conştiinţei", la „romantism", la „Epoca Luminilor" etc. În acelaşi timp, o piesă bulgărească, precum *Colonelul-pasăre*, a lui Hristo Boicev, atrage atenţia lumii teatrale londoneze prin povestea ei „exotică" despre visele, despre aspiraţiile bulgarilor/ oamenilor din Balcani către un nou mod de viaţă. Spectacolele bulgarilor Morfov şi Moskov – exemple tipice de teatru postmodernist – stârnesc tot mai mult interesul autorilor şi al publicului în Germania, Franţa, Rusia. Atelierul teatral „Sfumato" e frecvent invitat la Festivalul de teatru de la Avignon. Piesele clasicilor bulgari Yordan Radicikov şi Stanislav Stratiev sunt traduse/ puse în scenă în mai bine de treizeci de ţări. Aşadar, traversând cu întârziere modernismul teatrului european din secolul al XX-lea, teatrul bulgar se înscrie, paralel, într-un context sociocultural european postmodernist.

Un alt aspect îl constituie faptul că, în ultimii ani, au apărut prea puţine piese bulgăreşti originale, surprinzătoare ca demers. Explicaţia trebuie căutată, poate, în dificila perioadă de schimbări, cu efecte resimţite încă de Bulgaria. Dramaturgii noştri, ca toţi bulgarii de altfel, sunt parte din aceste schimbări. Îi este foarte greu unui om să se depărteze şi să analizeze cu sânge rece incendiul izbucnit în propria sa casă, nu-i aşa? Iată de ce regizorii bulgari se află în situaţia de a trebui să descopere noi autori străini pentru a-i prezenta pe scenă: Jasmine Reza, Martin Macdonagh, Eric-Emmanuel Schmitt şi alţii. Revista *Panorama* a publicat traducerile mai multor piese contemporane, de autori englezi, francezi şi germani. Printre montările cele mai reuşite merită citate *Arcadia* de Tom Stoppard, *Arheologia visului*, după *Visul* de Ivan Viripaev – regizor Galin Stoev; *Chip de foc*, de Marius von Mayenburg, *Hotelul celor două lumi* de Eric-Emmanuel Schmitt – regizor Nikolai Lambrev; *Şi omul a devenit o fiinţă vie* de David Hare – regizor Margarita Mladenova; *Puful* de Martin Macdonagh – regizor Iavor Gardev etc.

Ţin foarte mult să adaug la această listă două titluri bulgăreşti clasice, cu care s-a deschis actuala stagiune teatrală la Teatrul Naţional Bulgar (care aniversează anul acesta o sută de ani de existenţă!): *Lazaritza* de Iordan Radicikov, în regia lui Krikor Azarian, şi *Haşové* de Ivan Vazov, în regia lui Alexandr Morfov. Pe scena acestui teatru au strălucit de-a lungul anilor actorii cei mai talentaţi ai Bulgariei. Primele sale două generaţii de actori au absolvit şcoli de teatru din Rusia, Germania, Austria, Franţa, de unde au adus zestrea acestora de experienţă şi de cunoştinţe, dăruindu-o scenei bulgăreşti.

Astăzi, teatrul bulgar rămâne la fel de competent, de dornic de cunoaştere, un teatru deschis dialogului cu tezaurul teatral mondial. Preocupările variate ale regizorilor bulgari fac din el un teatru al visurilor, al năzuinţelor şi al aşteptărilor individuale. Un teatru liber!

Traduceri din limba franceză: Delia VOICU